

DINCOLO DE FRONT. POVESTEA DEPORTĂRII ÎN UNIUNEA SOVIETICĂ A SAȘILOR DIN ROMOS, JUD. HUNEDOARA

BEYOND THE FRONT. THE STORY OF THE DEPORTATION OF THE SAXONS FROM ROMOS, HUNEDOARA COUNTY, TO THE SOVIET UNION

Prof. drd. Adela-Emanuela ORDEAN¹

Abstract: *The present study aims to tell the story of the deportation of ethnic Germans from the Transylvanian village of Romos to the Soviet Union, thus reconstituting the turbulent and warlike atmosphere of January 1945, but also of the time of the return of the surviving deportees to the native locality. Research brings in present a representative past about the life beyond the front, starting from the premise that the latter is a result of the military actions of the time. Built mainly on the basis of oral history, but also of monographic research, the study also wants to be an explanatory image of the present as well as a symbol of the commemoration of 75 years since the deportation of the Saxons in Romos.*

Keywords: *Romos, deportation, Saxons, labor camps, Soviet Union.*

Pentru generația timpurilor noastre, procesul deportării etnicilor germani în lagărele de muncă de pe cuprinsul Imperiului Sovietic, din ținuturi înghețate, aride, sălbătice, îndepărtate, aflate sub necunoscut și uitate de lume, nu pare a mai însemna un capitol întunecat și cutremurător ce a traversat, parcă mai ieri, trecutul națiunii noastre. La nivelul comunității din Romos putem identifica cu mare ușurință prezența vălului uitării, așternut încet, dar sigur, peste trista poveste din viața atâtor sași cu care strămoșii noștri, români, au conviețuit.

Chiar dacă paginile ce consemnează problematica de față nu vor putea reda întru totul spiritul întâmplărilor, cu toată suferința, durerea, disperarea, speranța și pesimismul celor încercați de greu, rămâne de datoria noastră a face cercetări asupra trecutului și a lăsa o moștenire istorică celor ce vor veni. De asemenea, după cum spunea marele Iorga, *nimeni nu trebuie să țină un tezaur numai pentru dînsul*².

În încheierea acestei introduceri, dorim ca prezenta lucrare să nu reprezinte numai o cercetare științifică, ci și un act de comemorare a 75 de ani de la deportarea sașilor din Romos în ținuturile Uniunii Sovietice.

*

După ce întreaga Românie a reprezentat un teatru de acțiuni militare pe a cărei scenă actorii principali – românii – parcă au fost loviți de *blestemul istoriei*, încleștați și mărginiți fiind de forțe totalitare și vecini revizionisti, țara noastră este traversată,

¹ Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Școala Doctorală „Istorie.Civilizație.Cultură”; Liceul Teoretic „Aurel Vlaicu” Orăștie, Hunedoara.

² Nicolae Iorga, *Eminescu*, Editura Junimea, Iași, 1981, p. 133.

inevitabil, de Actul de la 23 August 1944, iar în secret Acordul Churchill-Stalin de la Moscova din octombrie același an, îi pecetluiesc soarta punând-o *în spațiul de acțiune a hoardelor roșii*³ pentru mai bine de un veac.

Dincolo de operațiunile militare de la sfârșitul celei de-a doua conflagrații mondiale, a unei încleștări armate fără precedent, frontul de acasă cunoaște profunde schimbări, care de această dată nu veneau de la București, ci de la Moscova. Altfel spus, în prezența Armatei Roșii au fost materializate în România idei aflate sub spiritul Răsăritului, care își legitima acțiunile prin ceea ce înseamnă activitatea sa în munca de eliberare a Europei de sub jugul fascist.

Dintre aceste acțiuni, reprezentativă a fost deportarea etnicilor germani din România în Uniunea Sovietică, un subiect asupra căruia ne vom orienta atenția în rândurile ce urmează. Scopul demersului nostru este de a pune în lumină efectele procesului deportării asupra comunității săsești din Romos. În acest sens, vom întreprinde, inevitabil, și un tablou al atmosferei timpurilor care ne va explica mult imaginea din prezent a localității transilvănene.

În ziua de 23 august 1944, România a părăsit alianța cu Puterile Axei, printre care Germania Nazistă, aducându-și aportul la război alături de Coaliția Națiunilor Unite reprezentată de Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și Uniunea Sovietică. Cu aceste state, România a încheiat la 12 septembrie 1944 cunoscuta Convenție de Armistițiu. Important de menționat este că documentul nu prevede în cuprinsul său mențiuni referitoare la deportarea etnicilor germani, sau chiar la o eventuală deportare în spațiul sovietic, ci doar internări ale acestora⁴. De asemenea, este necesar a aminti faptul că Uniunea Sovietică, în cadrul *Declarației Națiunilor Unite* din 1 ianuarie 1942, a subscris *Charta Atlanticului* semnată între Franklin Roosevelt și Winston Churchill la 14 august 1941⁵. Cu toate acestea, Moscova nu a respectat și nu a apărut drepturile și libertățile omului în spațiile răsăritene pe care le-a eliberat de *forțele sălbatice și brutale care încearcă să subjuge lumea*⁶. Puterea de la Kremlin a oferit o interpretare proprie asupra modului în care trebuiau materializate punctele documentelor semnate, respectiv subscrise. Ba mai mult, însuși Stalin a afirmat că: *Acest război nu este ca acela din trecut. Oricine ocupă un teritoriu impune și propriul său sistem social. Fiecare impune propriul său sistem social, până unde înaintează armata lui*⁷. În sfârșit, după Actul de la 23 august 1944, în România s-a afirmat o atmosferă de destindere, iar aceasta a fost explicată de istorici prin ceea ce înseamnă

³ Gheorghe Buzatu, Mircea Chirițoiu, *Agresiunea comunismului în România*, Vol I: *Documente din arhivele secrete: 1944-1989*, Editura Paideia, București, p. 9.

⁴ A se vedea: *Convenția de Armistițiu cu România și Anexele ei din 12 Septembrie 1944* în C. Dem. Popescu, *Charta Atlanticului din 14 August 1941, Declarația Națiunilor Unite din 1 Ianuarie 1942, Charta Națiunilor Unite din 26 Iunie 1945 O.N.U., Convenția de Armistițiu cu România și Anexele ei din 12 Septembrie 1944*, Editura „Standard Graphica” – Marvan S.A.R., București, 1946, pp. 49-56.

⁵ *Ibidem*, pp. 5-8.

⁶ *Ibidem*, p. 7.

⁷ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers enciclopedic, București, 1997, p. 451.

repunerea în vigoare a Constituției din 1923 – în fond a fost doar o chestiune de timp până la declanșarea sentimentului de insecuritate.

Schimbările nu au întârziat să apară. Amestecul sovieticilor în viața internă a țării, violența de care au dat dovadă, înlocuirea primarilor și a prefecților în teritoriu⁸ au contribuit major și decisiv asupra anului 1945 și a viitorului postbelic al României. La 16 decembrie 1944, Ministerul Sovietic al Apărării a ordonat *mobilizarea și internarea cu trimitere la muncă în URSS a tuturor etnicilor germani apți de muncă [din] teritoriile eliberate de Armata Roșie*⁹, printre care și România. În acest context, România, după cum o dovedesc documentele vremii, dar și istoria orală, a răspuns pozitiv Uniunii Sovietice – bineînțeles trebuie să amintim aici ripostarea (zadarnică) a guvernului Rădescu. Chiar dacă România s-a aflat sub bătaia vântului de la Răsărit, cunoscând totodată și izolarea, capitolul deportării etnicilor germani rămâne o pată neagră și grea în trecutul său.

Tot în această ordine de idei, îl amintim pe istoricul Tony Robert Judt, care în monumentală sa lucrare intitulată *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, afirma în privința etnicilor germani din răsăritul Europei următoarele: *în 1945, nu mai erau doriți acolo unde familiile lor se stabiliseră cu sute de ani în urmă [...] pentru că exista o autentică dorință populară de a-i pedepsi pe germanii locali pentru ravagiile ocupației și ale războiului [...]*¹⁰.

În ceea ce privește lucrările de pregătire ale deportării în Uniunea Sovietică, în spațiul românesc acestea au fost ținute în secret. În consolidarea afirmației noastre aducem documentul din 3 ianuarie 1945 redactat la București și intitulat *Instrucțiuni ale Inspectoratului General al Jandarmeriei către structurile teritoriale privind internarea etnicilor germani în vederea deportării lor în URSS*. În cadrul acestuia, încă de la început este semnalat caracterul: *strict confid personal și extra-urgent*, stipulându-se totodată următoarele: *Pentru păstrarea secretului, acest ordin va fi cunoscut și executat în ceea ce privește operațiunile pregătitoare, numai de inspectorii și comandanții legiunilor de jandarmi*.

În acest scop toate lucrările de care va fi nevoie în vederea executării ordinului, vor fi cerute de la organele subalterne, fără a li se spune motivele.

*În momentul când se va da ordin de executare și numai atunci, jandarmii vor fi puși în cunoștință de cauză*¹¹.

⁸ Pascu Vasile, *Regimul totalitar comunist în România (1945-1989)*, Vol. I, Editura Clio Nova, București, 2007, p. 57.

⁹ Ianuarie 1945 – *Deportarea etnicilor germani din România în URSS*, <http://www.memorialsighet.ro/ianuarie-1945-deportarea-etnicilor-germani-din-romania-la-munca-de-reconstructie-in-urss/>, accesat: 08.04.2020.

¹⁰ Tony Judt, *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, Editura Litera, București, 2019, p. 50.

¹¹ Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu, *Istoria comunismului din România. Documente perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945-1965)*, Editura Humanitas, București, 2009, p. 37.

Importante în cunoașterea și înțelegerea fenomenului românesc al deportării etnicilor germani sunt instrucțiunile Nr. 51.093 (3 ianuarie 1945). Subiectul acestora viza *internarea unor categorii de cetățeni de origine etnică germană*¹². În acest sens, categoriile afectate erau *toți bărbații, indiferent de profesiune, în vârstă de la 17-45 ani și toate femeile, indiferent de profesiune, în vârstă de la 18-30 ani, și numai acelea fără copii sau cu copii mai mari de un an (copii de sân)*¹³.

În ceea ce privește *Planul de deținere și colectarea internaților spre centrele de adunare*, documentul prevede înființarea unor centre speciale la nivel de județ. Dincolo de faptul că în centrele de adunare trebuiau să stea *câte 5-10 persoane în fiecare cameră*, era impus ca acestea să fie amplasate *în imediata apropiere a căilor ferate*¹⁴. De asemenea, întreaga operațiune trebuia să fie întreprinsă simultan la nivel de țară¹⁵.

La ridicarea sa, internatul, respectiv etnicul german, lua *cu sine alimente pentru cel puțin 15 zile*, având asupra sa inclusiv *obiecte de îmbrăcăminte și întreținere [...] a căror greutate nu [putea] fi mai mare de 200 kg*¹⁶. Toate acestea erau transportate cu caii și căruțele aflate în propria proprietate. Dacă acestea nu existau se pleda pentru rechiziționarea mijloacelor *de la conaționalii din comună sau împrejurimi, eventualele plăți suportându-se de internați*¹⁷.

La trei zile de la apariția instrucțiunilor nr. 51.093 a fost emis ordinul nr. 031 al Comisiei Aliate (Sovietice) de Control, care anunța pentru spațiul românesc mobilizarea tuturor etnicilor germani apti de muncă, în perioada 10-20 ianuarie 1945¹⁸. Începând cu noaptea de 10 ianuarie 1945, în rândurile etnicilor germani din România a planat o atmosferă tensionată. Efectele turbulente ale acestui proces au fost resimțite și în localitatea hunedoreană, Romos – unde au conviețuit încă din timpurile medievale românii și sașii. Astfel, la Romos, istoria orală atestă prezența unor semne care au anunțat – zvonuri – pericolul ce se îndrepta asupra etnicilor germani. În acest sens, etnicul român Lomonar Damian afirma: *S-o auzit ceva, că pe ei îi duce...*¹⁹.

La Romos, ziua de 16 ianuarie 1945 a reprezentat pentru comunitatea săsească momente de tensiune maximă, incertitudine și nesiguranță. Au fost ridicate în vederea deportării în lagărele de muncă din Uniunea Sovietică 20 de sași²⁰, bărbați și femei. Astfel, de această atmosferă de haos și confuzie nu au fost lipsiți următorii: Katharina

¹² *Ibidem*, p. 37.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, p. 38.

¹⁵ *Ibidem*, p. 39.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Cosmin Budeancă, *Imaginea etnicilor germani la Românii din Transilvania după 1918. Studiu de caz: județele Hunedoara, Alba, Sibiu. Cercetare de istorie orală*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2016, p. 118.

¹⁹ Cosmin Budeancă, *Imaginea etnicilor germani la Românii din Transilvania după 1918. Județul Hunedoara. Interviu*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2019, p. 253.

²⁰ Atât cât se cunoaște până în prezent.

Binder, Josef Birk, Hedwig Brotschi, Elisabetha Lenz, Michael Stefani, Ingrid Kenst, Adolf Müller, Elisabetha Wonnert, Malwine Binder, Hilde Birk, Katharina Bauer, Margaretha Birk, Elisabetha Henning, Theresia Merhrbrodt, Wilhelm Müller, Karl Reitz, Theresia Walter, Rosina Bauer²¹, Regina Szegedi²², Katharina Binder²³²⁴.

Pentru reconstituirea momentului deportării vom invoca ajutorul istoriei orale, respectiv apelul la memorie prin intermediul interviuării. Folositoare au fost în acest sens interviurile luate de istoricul Cosmin Budeancă în vara anului 2003, atunci când în memoria colectivă era încă destul de vie amintirea negrei zile. Având în vedere faptul că interviurile amintite reprezintă imaginea românilor asupra comunității săsești, unde este amintit și procesul deportării din ianuarie 1945, precum și revenirea supraviețuitorilor acasă, am căutat să întreprindem o completare prin ceea ce înseamnă punerea în lumină a viziunii săsești asupra deportării, întrucât comunitatea etnicilor germani a fost cea traversată de nefericitul proces.

Despre momentul ridicării sașilor, săteanul Vasile Pârvan relatea: *Cam vreo 16-18 o' deportat de aici din sat. [...] Tineretu', da numa' sași, români n-o' luat. Atunci pe care-l prindea, fete, fîciori... îi lua. Vine noaptea, la fiecare familie: No ăsta-l iei!*²⁵. Tot în acest sens, Ana Basarabă își amintea: *Păi fîciorii și fetele de la părinți i-o' luat pe toți. O' venit cu mașina, i-o băgat pe toți și i-o' dus. [...] O' rămas părinții aici acasă, că numa' tineretu' l-o' dus... de bătrâni nu s-o' legat. [...] În sala lor*²⁶, *că ei au sală acolo*²⁷... (Fig. 3) *I-o' strâns, că mai fujau câte unii și se duceau la pădure... [...] No, și dup-aia i-o' dus cu camioanele, că o fost un camion acolo. Și i-o' băgat pe toți...și i-o' dus*²⁸.

Semnele unei oarecare bune conviețuiri dintre sași și români de-a lungul crizei ne este relevată de mărturia Anei Ștefan, în a cărei casă fratele său l-a ascuns pe sasul Iosif Binder. În acest sens, săteanca afirma: *Mi-aduc aminte, că unu' chiar la noi o dormit, că o fost prieten cu frate-meo. Îl chema Iosif Binder, da' noi îi ziceam Sepi. [...] o și scăpat ghietu'. Tân minte că în podu' șurii, în fân, o dormit. No vrut să vie în casă, no... Acolo o dormit și-o scăpat*²⁹. Lomonar Damian își amintește că *unii dintră [sași] care or avut pretini români... i-o' mai ascuns, și-i-o' scăpat de nu i-o' dus. Pe un fecior îl știu io că o stat la un român ascuns până când i-o' dus pe hăialalți... și-o*

²¹ Originară din Berghin și probabil refugiată la Romos.

²² Originară din Berghin și probabil refugiată la Romos.

²³ Originară din Cristian și probabil refugiată la Romos.

²⁴ Aurel Răduțiu, *Romos (jud. Hunedoara). File de cronică 1850-1950*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2015, p. 356.

²⁵ Cosmin Budeancă, *Imaginea etnicilor germani la Românii din Transilvania după 1918. Județul Hunedoara. Interviuri*, p. 263.

²⁶ Sala sașilor, după cum este cunoscut în localitate căminul cultural al etnicilor germani. În prezent nefuncțională.

²⁷ În partea de nord a localității Romos – în vatra săsească, aproape de intrarea în sat.

²⁸ Cosmin Budeancă, *op. cit.*, p. 242.

²⁹ *Ibidem*, pp. 271-272.

scăpat. Da' pe majoritatea i-o' prins și i'o dus. Mai mult femei o' dus. Mi se pare i-o' luat, i-o' arestat noaptea, da' nu știu cam câți o' dus...³⁰.

Privind-o ca pe o datorie, după 75 de ani de la deportarea sașilor din Romos, într-o seară de iarnă a lunii ianuarie, ne-am întors în vatra săsească, dar de această dată pentru a învăța din trecut și a lăsa o moștenire viitorului. Aducerea trecutului în prezent nu este un demers ușor atunci când găsești după timpuri seculare „ultimi mohicani”.

Revenită din Germania, acolo unde își găsește domiciliul încă din timpul regimului comunist, Theresia Walther (căsătorită Kwasny) acceptă realizarea unui interviu care viza mai multe chestiuni săsești de tip romosan, printre care și deportarea în Uniunea Sovietică. Înainte de a oferi o expunere inedită și uimitor de impresionantă, dorim a menționa că Theresia Walther este născută în anul 1953 și provine dintr-o familie de sași din Romos, avându-i ca părinți pe Johan Georg Walther și Theresia Walther, născută Merhrbrodt. În continuare vom prezenta mărturia intervievatei cu privire la experiența deportării trăită de mama sa, Theresia Merhrbrodt, necăsătorită la vremea respectivă.

Deci ei [sașii] au încercat ca să nu meargă [în Uniunea Sovietică]. S-au ascuns și au făcut tot felul de, cum să zic, au găsit tot felul de căi ca să nu fie prinse. Mama a avut problema, a fost și ea plecată în pădure, nu știu cât timp au stat în păduri, și nu știu ce, nemâncat, nu știu. Era zăpadă și mama a venit acasă ca să-și ia ceva de mâncare, și în momentul când a intrat în casă era rusu' acolo. Și atunci n-a mai putut să zică absolut nimic. Părinții ei, cu fratele ei mai mic, care avea 15 ani, a fost luat la căminu' cultural³¹, și el, dacă nu merge ea. Și atunci mama a zis: Eu mă duc, și voi trei rămâneți acasă. Și așa a ajuns la căminu' cultural. Acolo în căminu' cultural s-au strâns toți oamenii, adică pe toți care i-au dus. [...] Nu știu, aveau drept, la nu știu, nu îmi amintesc, la nu știu câtă îmbrăcăminte.

În ziua de 16 ianuarie au fost duși la Deva cu un autobuz și în spatele lor a venit un camion cu bagaje. Și au tras clopotele, au tras clopotele [...]. Pe urmă, da, mai povestea despre ruși. Exact! La începutul, între Crăciun și Anul Nou mi se pare, sau în decembrie, erau patrulă aici între sași. Erau ruși deodată, sau români, nu știu. Ruși sau români care patrulau tot timpul, să vadă ce se întâmplă cu sașii, ce fac sașii. Și erau urmăriți sașii. Bunicu' meu zicea: Eu nu pot, nu ies din casă fără a avea un topor pe umăr. Păi de ce, l-a întrebat unchiu-mio, ca să pot să mă apăr, în timpurile acestea așa de grele. Dacă cineva mă atacă, eu sunt... nu mă lupt cu nime', dar dacă cineva mă atacă eu pot să mă apăr, că dacă nu ce fac? Și tot bunică-mio zicea: Michael tu nu să, să nu stai că, unchiu-mio vroia să-și ia rămas bun de la maică-mea, și-o zis: Tu ce mai cauți aicea, pe stradă? Tu trebuie să te duci acasă. Vrei să te ia cineva acolo la, cu soră-ta? Tu să dispari și nici nu mai vreau să te văd aici. Și-a plecat. [...] Din vorbitele lu' maică-mea, din vorbele lu' maică-mea, care mi-a zis că

³⁰ Ibidem, p. 253.

³¹ Sala Sașilor.

bunică-mio a luat niște lucruri de iarnă și i-a dat unele ca să aibă să supraviețuiască [...].

Pe urmă au fost [duși] acolo lângă parc, la Deva. Și au fost de jur împrejur înconjurați numai de ruși, și ăia împușcau sus, numai în cer, ca niște nebuni, toată ziua au pușcat. Și s-au gândit copiii ăștia, adică copiii ăștia, mama avea atunci vârsta de 20 de ani, aproape 20. Și pe urmă mama a povestit mai departe. [...] Tatăl ei a mers la Deva ca să-i ducă mâncare, și [mama] avea un batic deosebit, care era din cashmir, și era roșu cu așa niște gratii așa. Și cu acest lucru bunică-miu a putut să depisteze unde se [găsește] fiica ei, fiica lui. Și a venit și s-au întâlnit, și rușii erau atât [de] analfabeți dinăștia, și au vrut să-l ia și pe el, pe unchiu-miu, să-l ducă și pe el acolo în Rusia. Până a găsit, nu știu, pe cineva care știa românește și putea să converseze cu ei, și a explicat că el a adus numai mâncare, că-l luau, n-au mai vrut să-l lase afară. Niște oameni neciopliți, needucați, care, cum să zic, nu se puteau, nimeni nu putea să-și închipuie.

Și mama, pe urmă a povestit, [că] au venit pe urmă nu știu câte, câte vagoane au venit pe valea Jiului, și în Simeria a avut loc, în Simeria a avut loc, cum să zic, învagonarea. Nu știu câte zile a durat. Pe urmă, unde mergeau, mergeau numai noaptea. Noaptea ca să nu vadă nimeni unde le duce. [...] Nu erau vagoane dinastea, erau vagoane de transport de, de animale. Și după vreo două-trei zile a făcut prima dată cunoștințe cu, na' acuma nu știu, păduchi și ceilalți, cum sânt?, păducei, care sunt și mai dezastroși. [...] Au fost patru săptămâni pe drum. Deci din Deva până la, în apropiere de Nepo Petrovsk. Patru săptămâni pe drum și nu știau unde ajung. Mă gândesc, mama zicea, probabil au, românii au trebuit să livreze nu știu câți, să trimită nu știu câți oameni, și s-au gândit hai să-i trimitem pe sași. Și acesta a fost un lucru nedrept, consider eu, nedrept, ca etnicitate, noi n-am avut deloc probleme cu războiul acesta și nu am participat, și de ce numai unii să suporte consecințele. Asta consider eu. De ce acest lucru? Pe urmă s-a întâmplat întâmplări foarte interesante, zicea mama, unii din ăștia din romosanii ăia, romosanii sânt și din ăștia mai bogați și mai bine sus pus și chestii din astea, unii din ăștia veniți au zis: N-o să mai vedeți fetele voastre niciodată, o să vedeți că din ei fac săpun rușii. Asta le-au zis niște oameni care-i cunoșteau pe oamenii aceștia. [...] Mama zicea de multe ori [că] fiecare în momentul acela vroia să nu mai fie niciun neamț, niciun sas, nimic, să nu mai fie nimeni, nici de origine, dar pe urmă s-au schimbat lucrurile.

Mama a supraviețuit, a avut o singură pneumonie și care a fost destul de gravă. A lucrat în mină, a lucrat în construcții, a lucrat peste tot. Trebuia să coboare în fiecare zi în mină, trebuiau 300 de metri sus-jos, ce știu. [A stat] 5 ani, deci vârsta dintre 20 și 25 de ani a fost acolo. Nu mai vreau să zic despre mâncare ce-au primit-o. Era, era numai, zicea ciorbă de castraveți. Numai din momentul acela ia n-o vroia să mănânce în viața ei niciun castravete și nici să nu-l vadă. Zicea, când am ajuns în Rusia nimeni nu avea nimic, acolo a fost război, a fost front. N-aveau nici ei nimica. Erau săraci, mai săraci poate decât noi. Mama a avut noroc că și-a luat foarte multe din haine și a mai putut, rușii n-aveau haine, și a mai putut să le vândă, să le mai

vândă să-și facă bani ca să poată să-și ia ceva pâine în plus. Stăteau în niște barăci, unde zicea, într-un rând stăteau, erau o sută de paturi. Și dacă se întorcea una, trebuiau să ne întoarcem cu toții. [...] Duminica sau în zi de sărbătoare trebuia să facă curățenie și să scoată totu' afară și să înceapă să zugrăvească, deci lucrurile comuniștilor, care n-aveau niciun rost și niciun, ca de obicei de multe ori se făceau lucruri care n-aveau niciun rost și nu erau deloc raționale, numai ca să nu aibă sărbătoare. Și de trei-patru ori era să înghețe complet. Aveau în picioare niște valenci, nu știu, niște așa, ceva obișnuit de pe acolo, nu știu, prin Ucraina, și aveau pufoici și chestii dinastea.

Din Romos au fost câteva femei care au venit mai repede acasă, dar ia a trebuit să stea până în noiembrie 1949. A venit cu încă o femeie și a fost văzută în Teiuș, când au venit spre Romos, în partea aceea, ca [și cum ar fi] niște oameni supratereștii, în pufoici și nu știu ce, și s-au zis: Păi de unde veniți? Păi din Rusia venim. Păi cum veniți? Păi da uitați așa și așa. N-au crezut că așa ceva există. Deci mulți români probabil nici nu știau acest lucru, ce s-a întâmplat. Mama a venit deci acasă, tatăl ei stătea în capătu', aicea la hudiță, să meargă la lucru. Și-a venit acasă, a venit acasă cu încă o femeie, [...] a venit cu [...] car sau nu știu, le-a luat bagajele și-au venit spre Romos. [...] oamenii au zis, uite vine, la bunicu', vine Rezi acasă, n-a hai să mă duc acasă, eu mă duc acasă. [...] O zis bunică-miu: m-am dus acasă și am zis la nevastă-mea: uite, vine Rezi acasă din Rusia. Când a auzit bunica aceasta a leșinat și nu i-a venit să creadă. A venit mama și a zis: mamă, hai acum, nu vrei să mor, eu sânt aicea. Și pe urmă și-a revenit. Interesant a fost, au avut același câne, și cânele acesta a recunoscut-o după 5 ani, și nu i-a făcut nimic, nici n-a lătrat nimic.

Am vorbit cu mama, de exemplu despre, despre violări și despre chestia asta. Și mama zice: Să știi, despre acest lucru nu pot să zic absolut nimic, mie nu mi s-a întâmplat niciodată nimic. De multe ori m-am gândit, Doamne ferește de așa ceva, și nu am avut niciun fel de probleme³².

Theresia Walther, reprezentantă a comunității din Romos – totuși termenul folosit, de comunitate, pare mare în raport cu realitatea din teren – și-a adus în mod considerabil aportul în ceea ce privește cunoașterea și înțelegerea unui episod tot mai puțin cunoscut printre membrii localității româno-săsești, Romos. Relatarea sa va rămâne cu siguranță un simbol al vieții de dincolo de front și al unor ani de grea cumpănă.

Revenirea la Romos din Uniunea Sovietică a fost în mod cert ziua cea mai sfântă din calendarul supraviețuitorilor. Întoarcerea s-a realizat în patru valuri, după cum menționează istoricul Aurel Răduțiu. În acest sens, remarcăm:

1. Anul 1945: - Katharina Binder
- Josef Birk

³² Theresia Walther (c. Kwasny), născută la 13 iulie 1953, în Romos, județul Hunedoara. Religia evanghelică, studii: Școala Germană Romos și Liceul din Sebeș, pensionară. Interviu realizat la 11 ianuarie 2020 de Adela Emanuela Ordean.

- Hedwig Brotschi
- Elisabetha Lenz
- Michael Stefani
- 2. Anul 1947: - Ingrid Kenst (întoarsă în Austria)
- Adolf Müller
- Elisabetha Wonnert (întoarsă în Germania)
- 3. Anul 1948: - Malwine Binder (Fig. 1)
- Hilde Birk
- 4. Anul 1949: - Katharina Bauer
- Margaretha Birk
- Elisabetha Henning (Fig. 1 și Fig. 2)
- Theresia Merhrbrodt (Fig. 1)
- Wilhelm Müller³³.

Conchidem în urma prezentului studiu că deportarea etnicilor germani din România în lagărele de muncă din Uniunea Sovietică reprezintă o frescă întunecată a societății românești, parte din barbaria trecutului recent, care este imperios necesar a fi cunoscută. Cât despre sașii din Romos, este regretabil că o istorie seculară a fost zdrobită de încleștările veacului trecut. *Viitorul pare plin de probleme serioase*³⁴ - folosind expresia istoricului Ian Kershaw - întrucât lovitura de grație nu a fost dată, după cum s-ar putea crede, de procesul deportării, ci de reforma agrară - tot un vânt cu influențe de la Răsărit -, dar care la Romos i-a afectat dramatic pe sași³⁵. În sfârșit, astăzi pare că avem în față un tablou care ne transmite că ceasul sașilor trecuse. Rămâne numai Biserica Evanghelică-Lutherană care privește neconținut asupra satului - nelăsându-se zdrobită de timp, deși este -, și care menține încă vie amintirea sașilor pe această fâșie de pământ transilvănean.

³³ Aurel Răduțiu, *op. cit.*, p. 356

³⁴ Ian Kershaw, *Un continent fracturat. Europa, 1950-2017*, Editura Litera, București, 2019, p. 27.

³⁵ Vezi: Adela Emanuela Ordean, *Reforma agrară din 1945. Studiu de caz: Sașii din Romos, jud. Hunedoara*, în *Anuarul Sargetia*, X (XLVI), Deva, 2019, pp. 251-257.

BIBLIOGRAFIE

- Berindei Mihnea, Dobrincu Dorin, Goșu Armand, *Istoria comunismului din România. Documente perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945-1965)*, Editura Humanitas, București, 2009.
- Budeancă Cosmin, *Imaginea etnicilor germani la Românii din Transilvania după 1918. Studiu de caz: județele Hunedoara, Alba, Sibiu. Cercetare de istorie orală*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2016..
- Budeancă Cosmin, *Imaginea etnicilor germani la Românii din Transilvania după 1918. Județul Hunedoara. Interviuuri*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2019.
- Buzatu Gheorghe, Chirițoiu Mircea, *Agresiunea comunismului în România, Vol I: Documente din arhivele secrete: 1944-1989*, Editura Paideia, București.
- Constantiniu Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers enciclopedic, București, 1997.
- Iorga Nicolae, *Eminescu*, Editura Junimea, Iași, 1981.
- Judt Tony, *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, Editura Litera, București, 2019.
- Kershaw Ian, *Un continent fracturat. Europa, 1950-2017*, Editura Litera, București, 2019.
- Ordean Adela Emanuela, *Reforma agrară din 1945. Studiu de caz: Sașii din Romos, jud. Hunedoara*, în „Anuarul Sargetia”, X (XLVI), Deva, 2019.
- Pascu Vasile, *Regimul totalitar comunist în România (1945-1989)*, Vol. I, Editura Clio Nova, București, 2007.
- Popescu C. Dem., *Charta Atlanticului din 14 August 1941, Declarația Națiunilor Unite din 1 Ianuarie 1942, Charta Națiunilor Unite din 26 Iunie 1945 O.N.U., Convenția de Armistițiu cu România și Anexele ei din 12 Septembrie 1944*, Editura „Standard Graphica” – Marvan S.A.R., București, 1946.
- Răduțiu Aurel, *Romos (jud. Hunedoara). File de cronică 1850-1950*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2015.
- <http://www.memorialsighet.ro/ianuarie-1945-deportarea-etnicilor-germani-din-romania-la-munca-de-reconstructie-in-urss/>, accesat: 08.04.2020.

Anexe

Figura 1. Theresia Mehrbrodt, Elisabeta Henning, Malwine Binder – aflate în deportare în Uniunea Sovietică, anul 1946. Sursa: Colecția Theresia Walther.

Figura 2. Elisabeta Henning și Kathi Probst (care nu era din Romos) – aflate în deportare în Uniunea Sovietică, anul 1948. Sursa: Colecția Theresia Walther.

Figura 3. Sala sașilor – locul unde au fost adunați sașii vizați pentru deportare. Sursa: Colecția Petru Tudor Stăncioiu, anul 2010.